

Metodický pokyn k památkové ochraně varhan, které jsou kulturními památkami

Státní ústav památkové péče vydává tento metodický pokyn v zájmu zabezpečení jednoty metodických hledisek státní památkové péče pro oblast ochrany varhan, které jsou kulturními památkami, v souladu s ustanovením § 32 zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů.

I. Úvod

Ačkoliv jsou varhany nejstarším klávesovým nástrojem, obecně se uznává, že jejich vývoj není dosud ukončen. Jsou nejsložitějším hudebním nástrojem s největším tónovým rozsahem a velkou škálou dynamických a barevných odstínů. Patří do skupiny vzduchových nástrojů – aerofonů, neboť generátorem jejich zvuku je kmitající vzduchový sloupec v dutém těle píšťaly (většinou kovové či dřevěné). Podle funkce lze rozlišit čtyři hlavní části varhan: 1) píšťaly, 2) vzduchovou soustavu (měchy, vzduchovody, vzdušnice s píšťalnicemi), 3) řídicí mechanismy (hrací stůl s klávesnicemi, rejstříkovými hlavicemi-manubrii či sklopkami a s ovladači pomocných zařízení, hrací a rejstříková traktura), 4) varhanní skříň.

Až do poloviny 18. století byly varhany i jedním z nejdůležitějších a nejvlivnějších hudebních nástrojů vůbec, neboť svou podobou a funkcí významně spoluurčovaly celkový hudební vývoj Evropy. Další silné impulsy začaly do vývoje hudby vysílat po své proměně od druhé poloviny 19. století. Proto jsou dnes ve světě uznávány za jedny z nejnáměnnějších hudebních památek. Současně jsou i důležitými památkami uměleckořemeslnými a zejména výtvarnými, neboť na jejich výzdobě se mnohdy podíleli významní umělci či architekti.

Varhany tak představují specifický typ památky, která na recipienta působí jak v rovině vizuální, tak auditivní. Vzhledem k tomu je zřejmé, že velkou roli hraje rovněž kontext prostoru, do kterého jsou svými původci určeny. Z toho jednoznačně vyplývá, že v případě varhan jako kulturní památky je (vedle jejich autentické hmotné substance a výtvarné části) třeba chránit jejich autentickou zvukovou podobu (což zahrnuje i možnost dobové interpretace) a prostor, kterému byly určeny (jak po stránce výtvarné, tak akustické).

Varhany tak tvoří velmi významnou součást našeho kulturního dědictví. Jako každé lidské dílo jsou v průběhu času vystaveny chátřání a destruktivním zásahům. Proto je nutné těmto negativním jevům předcházet nebo je zastavit. Cílem tohoto metodického pokynu je stanovit jednotný, pokud možno optimální postup při péči a ochraně varhan jako kulturní památky, s důrazem na jejich údržbu a restaurování.

Protože varhany většinou vznikaly a vznikají v úzké spolupráci varhanáře a výtvarného umělce či architekta, je v případě jejich restaurování zapotřebí zdůraznit důležitost koordinované spolupráce restaurátora – varhanáře a restaurátora výtvarné části.

II. Základní vymezení jednotlivých činností, vedoucích k zachování varhan, prohlášených za kulturní památku

1. Rozsah ochrany varhan

Každé varhany, prohlášené za kulturní památku (nebo jsou-li její částí) podle zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon“), nebo zapsané do státních seznamů podle dřívějších právních předpisů (dále jen „varhany“), je nutné chránit jako celek tj. celé jejich zařízení s příslušenstvím, skříň s prospektem a zvukovou stránku varhan (výšku ladění, intonaci, temperaturu, tlak vzduchu). Na rozdíl od většiny ostatních uměleckých děl nebo uměleckořemeslných prací jsou varhany především funkčním hudebním nástrojem, u

něhož vedle hmotné substance je podstatnou částí i jeho zvuková podoba jako jejich neoddělitelná součást, a proto je nutné ji též chránit.

2. Vymezení hudební a výtvarné části varhan

Z hlediska památkové ochrany lze u varhan rozlišit dvě části, pracovníě označované jako hudební a výtvarnou. Je to dáno jejich historickým vývojem a funkcí. Primární je část hudební, zahrnující všechny prvky varhanního stroje, potřebné pro jeho funkci jako hudebního nástroje svého druhu (tj. zejména píš'alový materiál, vzdušnice, píš'alnice, traktura, hrací stůl, masiv skříně, vzduchová soustava). Ostatní prvky, které jsou pro činnost varhanního stroje funkčně nepodstatné, lze je zahrnout pod výtvarnou část varhan (tj. zejména vnější povrchová úprava skříní jako polychromie, malby, řezby, sochařská výzdoba).

3. Vymezení specifických činností, vedoucích k zachování hudební části varhan

Pro zachování varhan jako funkčního hudebního nástroje své doby je nutná aplikace široké škály činností, které lze specifikovat jako péči o varhany a obnovu varhan, zahrnující jejich údržbu a restaurování.

a) *Péčí o varhany* se rozumí průběžně prováděná činnost, nutná pro udržení řádné funkce nástroje, která nemění posledně dochovanou konstrukční a zvukovou podobu nástroje. Jedná se o tyto práce:

- průběžné mazání motoru ventilátoru a udržování prostoru pod měchem a pedálovou klaviaturou v čistotě, mazání čepů šlapacích pák měchu
- doregulování traktury v závislosti na klimatických podmínkách
- dílčí doladění píš'al, zejména jazykových, při zachování stávajícího způsobu a výšky ladění (nikoliv tehdy, pokud poškození píš'al vyžaduje vedle ladění provedení dalších odborných prací).
- čištění přístupných míst, prostoru ventilové komory (např. v případě netěsnících ventilů), opatrné vysypání omítkové drtě, ptačích a hmyzích ostatků z jednotlivých píš'al, usazení vypadlých per apod.)
- kontrola, zda se v dřevěných částech nástroje nevyskytuje aktivní červotoč (zejména v jarních měsících ve výletovém období – v případě pozitivního zjištění je nutné, aby to duchovní správce ohlásil diecéznímu organologovi a územnímu pracovišti odborné organizace státní památkové péče).

b) *Údržbou varhan* se rozumí práce, jejichž cílem je i při dílčím narušení zachovat funkčnost hudební části nástroje, přičemž se nemění jeho poslední dochovaná konstrukční a zvuková podoba.

Tyto práce mohou zahrnovat i jednoduché, rozsahem dílčí konzervační zákroky, eliminující škodlivé vlivy, zejména působení dřevokazného hmyzu, odstranění vlivu koroze apod. Jedná se o tyto práce:

- celkové vyčištění nástroje spojené s dílčí, pro tento účel nezbytně nutnou demontáží,
- ladění nástroje bez zásahů do stávající výšky ladění, teploty a způsobu ladění,
- ve výjimečných případech (výhradně po konzultaci s odborným pracovníkem - organologem odborné organizace státní památkové péče a na základě zvlášť vydaného závazného stanoviska orgánu památkové péče) může být provedena záchranná konzervace dřevěných částí varhanního stroje napadených dřevokazným hmyzem, radiačním ozářením a napuštěním atestovaným insekticidním prostředkem, proti dřevokaznému hmyzu, a to tak, aby se eliminovalo případné

nebezpečí objemových změn dřeva u funkčních prvků nástroje (tj. upřednostňovat injektáž a nátěr a postřík, neprovádět máčení),

- nezbytně nutné vytmelení výletových otvorů po dřevokazném hmyzu reverzibilním materiálem,

- nezbytně nutná dílčí náhrada prasklých drátů a osiček mechanické traktury, u původních jejich očištění, u pneumatických traktur dílčí výměna nefunkčních míšků a membrán a utěsnění olověných trubic, dále dílčí náhrada prasklých abstraktů, případně vymezení nejvíce vyběhaných vůlí, vše s respektováním původního řemeslného a materiálového provedení. Původní části je nutno uchovat pro kontrolu,

- nezbytně nutné drobné cínařské opravy (vyletování stržených ladiček, natržená ústí) cínových píšťal související se zdárným výsledkem ladění bez jakéhokoliv zásahu do intonace a do prostoru labí,

- nezbytně nutná ochrana proti molům (kožojedům) atestovaným prostředkem,

- dílčí odřezání a konzervace kovových šroubů, čepů a drátů v nástroji,

- dílčí oprava poškozeného okožení měchů stylově adekvátním materiálem,

- připojení elektrického ventilátoru (bez změny stávajícího tlaku vzduchu ve varhanách).

Uvedené práce nemají charakter restaurování, zpravidla se provádějí na částech varhan, které nejsou výsledkem uměleckořemeslné a umělecké práce: měch, vzduchovody, podpurná konstrukce skříně a částí varhanního stroje, táhla, abstrakty, úhelníky, kovové šrouby, čepy, dráty a osičky, hřídle, hřidelové páčky, hřidelové kameny (panenky), hřidelové desky nebo rámy, sloupky a táhla registratury, pulpety a jejich okožení, ucpávky ventilové komory a jejich uchycení, rám ventilové komory, u pneumatické traktury olověné trubice a jejich těsnění, míšky a membrány, elektrický ventilátor, šlapadlo měchů, ústí píšťal, píšťalové stoličky a stojánky.

Výše uvedené práce, definované jako údržba varhan, prováděné na výše vyjmenovaných částech varhan, může vykonávat varhanář s platným živnostenským listem, který nemá povolení MK ČR k restaurování varhan.

c)Restaurování, definované v § 10, odst. 1, vyhl. č. 66/1988 Sb., je souhrnem specifických postupů, které svou technologií, technickým a uměleckořemeslným zpracováním spolu s hudebním a výtvarným cítěním a znalostí v minulosti používaných technik, respektují technickou, zvukovou a výtvarnou strukturu originálu. Jde tak o činnost, vyžadující určitou kvalifikaci, spočívající v odborném, organologickém, hudebněhistorickém a uměleckohistorickém vzdělání, v dlouhodobé praxi, znalosti historických technik a technologií, stejně jako v současných poznacích daného oboru. Proto podle § 14, odst. 8, zákona, mohou hudební část varhan restaurovat pouze fyzické osoby na základě povolení vydaného Ministerstvem kultury ČR.

Restaurováním hudební části varhan se rozumí všechny speciální odborné komplexní zákroky, prováděné na materiálu (konzervace, petrifikace), na technickém zařízení (opravy a rekonstrukce, prováděné na základě detailního průzkumu a dokumentace, za použití starších pozůstatků, z nichž je rekonstrukce vyvozována, s použitím původní řemeslné technologie) a na zvukové podobě (restituce původní, respektive některé náležitě doložené historické podoby, tj. změny rejstříkové dispozice, tónového rozsahu, tlaku vzduchu, výšky ladění, způsobu ladění, intonace). Zpravidla tak dochází ke změně poslední dochované podoby nástroje, přičemž cílem je obnova původního, respektive nejstaršího

doložitelného a do sebe uzavřeného stavu, umožňujícího tak dobovou varhanní interpretaci, tj. dobové rejstříkování a varhanní techniku včetně adekvátní artikulace, frázování, úhozu, prstokladu, ornamentiky a improvizace.

Restaurování výtvarné části varhan může provádět pouze restaurátor s příslušným povolením MK ČR (např. pokud je varhanní skříň zdobena sochařskou výzdobou, pak ji může restaurovat pouze držitel povolení k restaurování sochařských uměleckých děl, pokud je polychromovaná, pak pouze restaurátor s povolením k restaurování polychromie apod.). Pokud při restaurování výzdoby varhanní skříňe dochází k jejímu rozebrání, musí být zajištěna úzká spolupráce restaurátorů výtvarné a hudební části varhan, aby nedošlo k poškození autentických částí varhan včetně jejich podoby.

4. Vydávání závazných stanovisek

a) *Péče o varhany*, specifikovaná bodem 3a) metodického pokynu nepodléhá ustanovení § 14, odst. 1 zákona, jedná se o systematickou soustavnou činnost, kterou je každý vlastník kulturní památky povinen zajišťovat. Na tuto činnost se nevztahuje povinnost vlastníka vyžádat si závazné stanovisko orgánu státní památkové péče. Péči o varhany v uvedeném rozsahu může vykonávat osoba, pověřená vlastníkem varhan (nejčastěji varhaník).

b) *Údržba varhan*, specifikovaná bodem 3b) metodického pokynu, je činností, pro níž vlastník kulturní památky, pokud zamýšlí tuto údržbu provést, je povinen si vyžádat ve smyslu § 14, odst. 1, závazné stanovisko orgánu státní památkové péče.

V souladu s § 9, odst. 3, vyhlášky č. 66/1988 Sb., vlastník varhan uvede v žádosti o vydání závazného stanoviska předepsané údaje, zejména:

- a) umístění varhan (obec, kraj, název objektu, kde se nástroj nachází, rejstříkové číslo ÚSKP)
- b) vlastník (adresa)
- c) popis stavu varhan s uvedením závad
- d) předpokládaný rozsah údržby
- e) předpokládané celkové náklady a termín provedení

V závazném stanovisku podle § 14, odst. 3, orgán státní památkové péče stanoví základní podmínky, za kterých lze tyto práce připravovat a provést. Tento orgán ve smyslu § 14, odst. 6, vydává závazné stanovisko po písemném vyjádření odborné organizace státní památkové péče. Je proto bezpodmínečně nutné, aby tato organizace ve svém vyjádření jednoznačně stanovila rozsah údržby a podmínky, za kterých je možné tyto práce provádět.

c) *Restaurování varhan* (viz bod 3c tohoto metodického pokynu) je činností, pro níž vlastník kulturní památky je povinen si vyžádat ve smyslu § 14, odst. 1, závazné stanovisko orgánu státní památkové péče, a to již k záměru, že chce restaurování provést. V souladu s § 10, odst. 2, vyhlášky č. 66/1988 Sb., vlastník varhan uvede v žádosti o vydání závazného stanoviska předepsané údaje, zejména:

- a) umístění varhan (obec, kraj, název objektu, kde se nástroj nachází, rejstříkové číslo ÚSKP)
- b) vlastník (adresa)
- c) popis varhan

- d) popis současného stavu varhan s uvedením závad a příčin porušení
- e) navrhovaný způsob restaurátorského zásahu
- f) předpokládané celkové náklady a termín provedení

V závazném stanovisku podle § 14, odst. 3, orgán státní památkové péče stanoví základní podmínky, za kterých lze tyto práce připravovat a provést. Tento orgán ve smyslu § 14, odst. 6, vydává závazné stanovisko po písemném vyjádření odborné organizace státní památkové péče. Je proto bezpodmínečně nutné, aby tato organizace ve svém vyjádření jednoznačně stanovila rozsah restaurování a podmínky, za kterých je možné tyto práce provádět. Vzhledem k tomu, že restaurování varhan vyžaduje složitý restaurátorský zásah, předpokládající navíc úzkou spolupráci restaurátora hudební části varhan a restaurátora povrchové úpravy varhanní skříně, doporučuje se vydat nejprve závazné stanovisko pro přípravu restaurování a následně závazné stanovisko pro realizaci restaurování. V závazném stanovisku pro přípravu restaurování se stanoví

- 1) provedení průzkumných a výzkumných prací, jejich vyhodnocení a dokumentace
- 2) zpracování restaurátorského záměru

Restaurátorský záměr zpracuje zpravidla restaurátor (v úzké součinnosti s organologem), a to po demontáži nástroje, kdy už jsou známy výsledky podrobného vstupního průzkumu. Musí obsahovat náležité údaje, kterými jsou zejména lokalizace památkových varhan (obec, adresa, název objektu, kde se památka nachází, rejstříkové číslo památky nebo nemovitosti, které jsou součástí), údaje o památkových varhanách (stavitel, případně okruh, dílna apod., datování, předchozí známé opravy a zásahy), popis památkových varhan a jejich částí, podrobný popis jejich stavu před započítím restaurátorských prací, koncepce restaurátorského zásahu, návrh technologických metod a materiálů s jejich zdůvodněním, výsledky vstupního průzkumu památkových varhan včetně rozboru případných nových zjištění, učiněných po demontáži nástroje či archívním výzkumu (součástí restaurátorského záměru by měla být rešerše literatury a archívní průzkum, sledující stavbu a opravy uvedených varhan). Restaurátorský záměr posuzuje odborná organizace státní památkové péče, která si v případě potřeby vyžádá jeho změnu a doplnění. Osnova pro zpracování restaurátorského záměru je v příloze tohoto metodického pokynu.

V závazném stanovisku pro realizaci restaurování se stanoví podmínky restaurování v souladu se schváleným restaurátorským záměrem, tj. na základě výsledků průzkumu a dokumentace po demontáži. Současně se určí počet vyhotovení závěrečných restaurátorských zpráv, včetně toho, komu budou předány. Osnova pro vypracování restaurátorské zprávy je v příloze toho metodického pokynu.

5. Restaurátorské práce

Restaurování varhan nebo jejich částí ve smyslu § 14, odst. 8, zákona, mohou provádět pouze fyzické osoby na základě povolení MK ČR podle § 14a, zákona, v rozsahu příslušného povolení. Po ukončení prací musí dojít k jejich převzetí. Tou by mělo být komisionální převzetí za přítomností restaurátora, zástupců vlastníka, orgánu a odborné organizace státní památkové péče, případně dalších zainteresovaných osob. Výslovně se doporučuje, aby členem této komise byl odborný pracovník státní památkové péče – organolog, který dokáže posoudit odbornou úroveň provedených varhanářských restaurátorských prací.

6. Činnost odborné organizace státní památkové péče

- a) Pro péči o varhany ve výše uvedeném vymezení se písemné vyjádření nezpracovává.
- b) Práce, výše vymezené jako *údržba varhan*, podléhají povinnosti vlastníka žádat o závazné stanovisko. Odborná organizace státní památkové péče k této žádosti zpracovává písemné vyjádření.

Přílohou závazného stanoviska se na základě doporučení odborné organizace státní památkové péče může stát vyplněné znění formuláře Režimu údržby nástroje (viz příloha). Tento postup umožní v případech údržby varhan urychlit přípravu písemného vyjádření odborné organizace státní památkové péče a usnadnit rozhodování orgánu státní památkové péče, měl by rovněž pomoci vlastníkům památkových varhan omezit nebezpečí neodborných či přímo podvodných zásahů různých samozvaných „opravářů varhan“.

- c) *Restaurování* varhan nebo jejich částí mohou provádět pouze fyzické osoby na základě povolení MK ČR ve stanoveném rozsahu. V této souvislosti orgán a organizace státní památkové péče sledují, zda restaurátorské práce jsou zadávány osobám s odpovídajícím rozsahem povolení k restaurování, zda prováděné práce odpovídají podmínkám závazného stanoviska, apod. Pokud tomu tak není, odborná organizace státní památkové péče v souladu s § 32, zákona, neprodleně podá návrh na odstranění nedostatků.

Odborný pracovník – organolog odborné organizace státní památkové péče, zhodnotí předložený restaurátorský záměr, v případě potřeby si vyžádá jeho doplnění, a může navrhnout komisionální dohled nad celým průběhem restaurování. Doporučuje se zasílat kopii odporného vyjádření a restaurátorského záměru na vědomí Státnímu ústavu památkové péče v Praze. Pokud územní odborné pracoviště odborné organizace státní památkové péče nezaměstnává svého odborného pracovníka-organologa, požádá o vyjádření k předloženému restaurátorskému záměru Státní ústav památkové péče.

V odborném vyjádření je třeba připomenout, že restaurátor je povinen zpracovat dokumentaci obnovy varhan (restaurátorskou zprávu), která musí obsahovat náležitosti dané v §10, odst. 4, vyhlášky č. 66/1988 Sb. Rozsah a podobu restaurátorské zprávy pro hudební část varhan stanovuje osnova v příloze těchto pokynů. Požadavek na měření menzur je třeba uvést v odborném vyjádření.

V odborném vyjádření je nutno zdůraznit, že zahrnutí všech doporučovaných podmínek do závazného stanoviska je pro úspěšnou údržbu a restaurování varhan rozhodující, na něm může záviset nejen zdařilý výsledek konkrétní práce, ale i celková památková ochrana varhan.

V případě potřeby se doporučuje pro komisionální jednání a dozor při jednotlivých restaurátorských pracích (před zahájením, v jeho průběhu a přejímkách) přizvat odborného pracovníka – organologa Státního ústavu památkové péče.

Schvalovací doložka

Tento metodický pokyn schvaluji s účinností ode dne 1. 12. 2002

PhDr. Josef Štulc

Ředitel Státního ústavu památkové péče

Zpracoval:

PhDr. Petr Koukal, Státní ústav památkové péče

Režim údržby

Upravující podmínky pro drobné opravy a ladění památkově chráněných varhan

Lokalita:	Býv. okres:	Kraj:
Objekt:	Rejst.č. varhan v ÚSKP: (nebo nemovitosti, které jsou součástí)	
Datace varhan:	Autor varhan (dílna, okruh):	
Jméno varhanáře:	Název a adresa firmy:	

Přípustný rozsah prací:

Celkové vyčištění nástroje spojené s dílčí, pro tento účel nezbytně nutnou demontáží, ladění nástroje bez zásahů do stávající výšky ladění, teploty a způsobu ladění s možností vyrovnání drobných intonačních výkyvů a při respektování posledního dochovaného charakteru intonace, nezbytně nutná dílčí náhrada prasklých drátů a osiček mechanické traktury, u původních jejich očištění, u pneumatických traktur dílčí výměna nefunkčních míšků a membrán a utěsnění olověných trubic, dále dílčí náhrada prasklých abstraktů, případně vymezení nejvíce vyběhaných vůlí – vše s respektováním původního řemeslného a materiálového provedení (původní části je nutno uchovat pro kontrolu), nezbytně nutné drobné cínařské opravy (vyletování stržených ladiček, natržená ústí) cínových píšťal související se zdárným výsledkem ladění bez jakéhokoliv zásahu do intonace a do prostoru labií, odřezání a konzervace kovových šroubů, čepů a drátů v nástroji, dílčí oprava poškozeného okožení měchů stylově adekvátním materiálem a připojení elektrického ventilátoru beze změny stávajícího tlaku vzduchu v nástroji. Jiné práce nelze provádět.

Vyjmenované práce lze provádět pouze na částech varhan, které nejsou výsledkem uměleckořemeslné a umělecké práce: měch, vzduchovody, podpurná konstrukce skříně a části varhanního stroje, táhla, abstrakty, úhelníky, kovové šrouby, čepy, dráty a osičky, hřídle, hřidelové páčky, hřidelové kameny (panenky), hřidelové desky nebo rámy, sloupky a táhla registratury, pulpety a jejich okožení, ucpávky ventilové komory a jejich uchycení, rám ventilové komory, u pneumatické traktury olověné trubice a jejich těsnění, mníšky a membrány, elektrický ventilátor, šlapadlo měchů, ústí píšťal, píšťalové stoličky a stojánky.

Další podmínky:

Varhanář se zavazuje, že veškeré práce bude provádět v souladu se zásadami restaurátorské etiky. Jde zejména o obnovu poslední dochované podoby varhan po stránce funkční, řemeslné a zvukové. Všechny zásahy varhanáře musí být vzhledem k materiálové a zvukové podstatě nástroje co nejšetrnější, v největší možné míře reverzibilní, prováděné a zachovávající původní způsob varhanářské práce.

Podpis varhanáře (razítko jeho firmy):

Podpis vlastníka varhan či jeho pověřeného zástupce (razítko):

Závazné stanovisko orgánu státní památkové péče (čj., datum vydání):

Osnova pro dokumentaci obnovy památkově chráněných varhan (restaurátorskou zprávou)

Osnova restaurátorského záměru

- 1) lokalizace památkových varhan (obec, adresa, název objektu, kde se památka nachází, rejstříkové číslo památky či nemovitosti, které je součástí)
- 2) údaje o varhanách (stavitel, případně okruh, dílna apod., datování, předchozí známé opravy a zásahy)
- 3) rešerše literatury a pramenů
- 4) popis varhan a jejich částí
- 5) výsledky vstupního průzkumu varhan včetně rozboru případných nových nálezů (zjištění původního stavu a jeho změn), podrobný popis stavu varhan před započítím restaurátorských prací
- 6) koncepce restaurátorského zásahu
- 7) návrh technologických metod a materiálů (případně s jejich zdůvodněním)

1) Lokalizace varhan

- obec
- kraj
- název objektu, kde se nástroj nachází
- rejstříkové číslo ÚSKP
- vlastník (adresa)

- 2) Jméno zodpovědného varhanáře – restaurátora, název a sídlo firmy, doba provedení.
- 3) Podpis historie varhan s odkazem na zdroj informací. Uvést přesné citace pramenů (název a sídlo archivu, název dokumentu, fond, signatura nebo přírůstové číslo, strana nebo folio) a literatury (autor, název, místo a rok vydání, strana, u časopisecké nebo sborníkové studie též název časopisu či sborníku, ročník, číslo, strany).
- 4) Uvést jméno stavitele varhan (okruh) a rok dokončení varhan (kvalifikovaný odhad datace).
- 5) Ofotografovat a uvést přesnou citaci všech zápisů nalezených ve varhanách (ventilová komora, varhanní skříň, měch apod.).
- 6) Popis varhan před zahájením restaurování s rejstříkovou dispozicí a soupisem všech závažných nedostatků a všech pozdějších zásahů (stav a původnost). Součástí musí být údaj o tlaku vzduchu před demontáží a popis píšťalového materiálu z hlediska zvukové charakteristiky (způsob intonace, popis stavu prvků ovlivňujících intonaci, výška ladění, popis teploty).
- 7) Provést rozbor a vyhodnocení nových zjištění o varhanách (z archivního výzkumu, průzkumu nástroje, srovnávacích analýz apod.)
- 8) Uvést plný výčet použitých materiálů a jejich přesný popis (např. kůže – druh, síla, kam byla použita apod.).
- 9) Seriózně zdůvodnit pořízení kopií, v případě rekonstrukce nedochovaných původních částí uvést, podle jakého vzoru byly provedeny, uvést jmenovitě osobu, která dala k pořízení kopií souhlas (odkaz na zápis), uvést způsob konzervace a místo uložení původních součástí, které už nebylo možné použít.

- 10) Uvést jmenovitě, podle jakých vzorů (tj. jiných součástí týchž varhan nebo jiných varhan) byly prováděny doplňky a rekonstrukce.
- 11) Uvést popis všech použitých technologických postupů, např.:
- konzervační roztoky (druh, obsah)
 - čištění cínových píšťal (způsob, materiál, povrchová konzervace ad.)
 - způsob snímání šelakových či bolusových nátěrů
 - příprava tmelů (plnidlo, rozpouštědlo, poměry míšení, pigmenty ad.)
 - způsob lepení kůží, dřeva apod.
 - způsob odstraňování rzi a konzervace kovových součástí
 - povrchová konzervace dřevěných a kovových píšťal (materiál, postup)
 - atd.
- 12) Podrobný popis (dokumentace) varhan a vyčerpávající soupis všech prací, které byly provedeny, v následujícím členění (uvádět rozměry, materiál a barvu):
- (a) varhanní skříň (umístění, popis, dekor)
 - (b) hrací stůl (celkový popis, dále rejstříkové sklopy či manubria, průřez jejich táhel, rejstříkové štítky, tvar a barva písmen, jejich ortografie, klaviatury, rámy klaviatur, obložení, ponor, délka oktávy, profil a tvar kláves, jejich upevnění, spojky a další pomocná zařízení, notový pult, osvětlení, vypínač motoru, lavice)
 - (c) traktura (typ, u mechaniky hřídelnice a její rám, upevnění a vedení hřidel, páčka a ložiska hřidel, osičky, úhelníky, abstrakty, dráty, regulace, spojkový aparát, u pneumatiky systém, relé, míšky či membrány, části v hracím stole)
 - (d) vzdušnice (konstrukce, rozměry kancel, rám, základ, píšťalnice, otvory, šrouby, zásuvky, ventilová komora, počet ucpávek a jejich zajištění, typ a tvar ventilů a jejich zavěšení, vedení a zdvih, ventilové otvory, ventilová péra, světlost otvoru pro přívod vzduchu, okožení, pulpety, stoličky a stojánky apod.)
 - (e) rejstříková dispozice a píšťaly (všechny dochované názvy hlasů, konstrukce, rozmístění tónů, závěsy, stoličky, menzurační průběh*, způsob ladění, jádra, nohy, tvar a typ labií, zdobení, složení řad, repetice, pořadí hlasů na vzdušnici, schéma rozmístění prospektových píšťal)
 - (f) vzduchový systém (typ čerpadla a způsob pohonu, měchy, druh a velikost zatížení měchů, vzduchovody, tremulant, tlak vzduchu před a po restaurování)
 - (g) ladění a intonace (výška, temperatura, intonace, před a po restaurování)
 - (h) ostatní práce

Popis prací musí odrážet základní principy restaurátorského přístupu, tj. uchování původní substance a konstrukce, použití odpovídajících dobových technologií a materiálů, reverzibilitu zásahů a použitých materiálů.

* menzurační průběh – měření píšťal (minimálně C, Fs v každé oktávě), tj. vnější průměr, síla stěny, výška a šířka výřezu, délka nohy apod.

- 13) Další údaje (např. výkresy technických zajímavostí apod.)
- 14) Fotodokumentace, zachycující stav před restaurováním, během restaurování a po dobu po jeho ukončení. Minimální velikost fotografií 10 x 15 cm. Záběry by měly být provedeny pokaždé ze stejného místa a úhlu pohledu. U každé fotografie musí

být podrobný popis. Je třeba uvádět autora fotografií a místo uložení negativů. Naprosto nutné je provést fotodokumentaci stavu původních součástí, které již nelze zachránit a musí být nevyhnutelně nahrazeny kopiemi (pohled na původní součást a ze stejného úhlu pohled na její kopii v celkovém pohledu a v detailu). Další, nepovinnou součástí dokumentace může být digitální záznam obrazu v použitelném formátu (GIF, JPEG apod.) na CD, či videokazeta formátu VHF (obdobně u zvukové dokumentace).

15) Pokyny pro další ochranný režim (podrobné pokyny varhanáře restaurátora pro vlastníka a uživatele)

16) Přílohy:

- restaurátorský záměr
- všechny zápisy z kontrolních dní
- přejímací a kolaudační protokol
- odkaz na odborné vyjádření Státního památkového ústavu a závazné stanovisko výkonného orgánu památkové péče (případně jejich kopie)

Pozn.: Po dohodě s příslušnými stranami je možné, aby varhanář předal zpracovanou restaurátorskou zprávu v digitální podobě, nejlépe na CD, v běžně užívaných formátech. Vzhledem k tomu, že zavádění nových informačních technologií u nás probíhá v nejrůznější podobě, nelze zatím stanovit konkrétnější pokyny.